# *keramiske noter 44/2016*

*22. årgang*

*Keramikkens Venner*


## Reviews · Besprechungen · anmeldelser · Besprechungen · Reviews

***redigeret af Gunnar Jakobsen***

***Kongeligt porcelæn · Brogetmalet porcelæn fra Den kongelige Porcelainsfabrik 1775-1810.*** Af Lauritz G. Dorenfeldt. Nyt Nordisk Forlag · Arnold Busck, København 2016. 199 s. ill. litt. noter. signaturer. personregister. ib. 349,95 kr.

Vores syn på det, vi omgiver os med, ændres hele tiden, så det ikke kan undre, at interessen for forskellige tidsperioders kunst og kunsthåndværk også flytter sig ganske markant over en tid.

Det er ikke mange år siden, at den sidste af de større privatsamlinger af dansk porcelæn fra tiden omkring og før 1800 blev solgt og spredt. Netop den samling husker jeg at have beundret med nogen benovelse, da jeg for mange år siden fik den forevist af ejeren Ulla Gregaard. Det ældste kongelige porcelæn, især det brogetmalede, blev jo dengang betragtet som noget af det fineste, man kunne få for øje af ældre dansk kunsthåndværk. Emnet var lidt tidligere (l962) blevet mønstergyldigt publiceret af Bredo L. Grandjean i bogen *Kongelig Dansk Porcelain 1775-1884*, der ud fra et stort arkiv- og genstandsmateriale havde hovedvægten lagt på det tidlige "brogetmalede". Senere var det de mere nutidige perioder af "Kgl. Porcelain", der kom i fokus, og der blev lidt stille om 1700-tallets frembringelser.

Nu kommer imidlertid en norsk samler, Lauritz G. Dorenfeldt, på banen også som forfatter. Han begyndte (i Norge) at publicere oversigter over det såkaldt blåmalede underglasurporcelæn, der var en satsning allerede fra fabrikkens tidligste år i 1770'erne, hvor der netop i Norge - en del af dobbeltmonarkiet - var blevet gjort store fund af kobolt, som var det nødvendige og hidtil meget kostbare farvemateriale til den populære blå underglasurdekoration.

Dorenfeldts to bøger om det blåmalede porcelæn fra Den kongelige Porcelainsfabrik er for længst blevet oversat til dansk, lige som han blandt de mange forfattere til jubilæumsskriftet "Dansk Porcelæn 1775-2000" blev valgt til at skrive en oversigtsartikel om emnet. Og nu har Lauritz G. Dorenfeldt også fået udgivet bogen om *Brogetmalet porcelæn fra Den kongelige Porcelainsfabrik 1775-1810*.

Med betegnelsen "brogetmalet" forstår man det porcelæn, der er dekoreret med en palet af forskellige farver, der er malet oven på glasuren (efter selve glasurbrændingen ved en meget høj temperatur), hvorefter overglasurbemalingen brændes fast til glasuren ved en lavere temperatur uden at forkulle farverne.

Tidligere var det stort set kun den blå koboltfarve, der kunne brændes med under glasuren, og teknisk set må man derfor kalde bemaling over glasuren mindre avanceret og holdbar. Imidlertid var brogetmalingen af dansk porcelæn i 1700-tallet af høj teknisk kvalitet og holdbarhed. Her har det nok også haft sin betydning, at det brogetmalede i højere grad end det blåmalede var et luksusprodukt, mere til pynt end til brug, så der er gennem tiden blevet passet bedre på det, og i forhold til produktionens omfang er mere af det brogetmalede blevet bevaret.

En ganske stor del af det brogetmalede har været næsten unikt og er derfor vanskeligt at få et samlet overblik over. Gennem en meget systematisk gennemgang er det dog lykkedes bedre for Lauritz G. Dorenfeldt end for tidligere forfattere. Der bliver hos ham også kastet nogle interessante historiske og kulturhistoriske strejflys ind over den tidlige danske porcelænsproduktion. Det fremgår således tydeligt – men er knap nok en ny fortolkning – at meget forskellige faktorer og interesser forenes for at få projektet til at lykkes. Først og fremmest er en stor faglig dygtighed og entusiasme til stede hos en ildsjæl, metalogen og kemikeren, laboranten og farmaceuten Frantz Heinrich Müller (1752-1820). Gennem mange år opbyggede han en viden om forudsætningerne for en porcelænsfabrikation. Med diplomatisk/politisk og kommercielt talent blev han grundlægger og reelt leder af den danske porcelænsfabrikation gennem de sidste årtier af 1700-tallet.

Dengang var det meget kostbart og meget lidt lønsomt at fremstille et så kompliceret keramisk produkt, og der skulle være stærke og vedvarende økonomiske kræfter bag produktionen, som var underskudsgivende og næsten uden indtægter i mange af de første år. Dette kunne Müller slet ikke klare ud fra egen formue, men takket være enkedronning Juliane Maries ambitioner om en porcelænsfabrikation i lighed med den, hendes bror

hertug Carl af Braunschweig-Wolfenbüttel havde haft succes med i porcelænsfabrikken Fürstenberg, fik Müller i realiteten hoffet til at betale gildet, formelt ved at købe aktier i foretagendet. Da kassen efter nogle år uden indtægter - ud over kongelige bestillinger - var tom, overtog kongehuset helt foretagendet, så det fremover hed Den kongelige Porcelainsfabrik. Der var da for længst indsat en direktion af fremtrædende hofembedsmænd, medens Müller med titel af 'fabriksmester' fik lov at passe det, han så dristigt og energisk havde grundlagt.

Ikke meget tyder på, at Müller havde større indflydelse på produktionens kunstneriske linje, men han har sikkert koordineret rekrutteringen af fabrikkens stab af arbejdere og håndværkere/kunsthåndværkere. Alene malerne af det brogetmalede porcelæn i den 35 års periode, Dorenfeldt skriver om, udgør en liste med 75 navne, som opregnes med de ret få oplysninger, man har om de enkelte, bl.a. ud fra fabrikkens omfattende, men ukomplette arkiv. I nogle tilfælde kan navne knyttes til bevarede og i bogen afbildede arbejder. Ganske enkelte er tilmed signerede.

En lille gruppe malere kan virkelig profileres, som f.eks. Johann Christoph Bayer (f. i Nürnberg 1738, boende i København fra 1768, begravet på Assistens Kirkegård 1812), der var ledende ved udførelsen af det berømte Flora Danica-stel. Af fortegnelsen over malerne fremgår, at også andre kom fra Tyskland. Nogle blev tidligt lokket til Danmark fra Meissen/Sachsen, og de har sikkert oplært danskerne i at male, hvad der hos os blev kaldt "Sachsiske blomster", en meget almindelig dekoration for brogetmalere.

I 1780'erne kom nogle dygtige malere fra porcelænsfabrikken i Berlin til København og føjede tilsyneladende lidt mere moderne træk til dekorationerne her. Men mange af de mere ukendte porcelænsmalere i København blev oplært af fabrikken selv og havde en ret tilfældig baggrund som afmønstrede soldater eller vejsenhusbørn. En del fik med tiden en elementær uddannelse på Kunstakademiet.

Ud over medarbejderlisten har Dorenfeldt en ret fyldig gennemgang af stelformer med forklaring på, hvor tæt man her lægger sig op ad især tyske forbilleder, dog med nogen egenvariation. Dekorationsmønstre havde næsten altid et udenlandsk forbillede. Copyright-problematikken var dengang juridisk ukendt eller afspejledes snarere ved den håndfaste måde, man hos de oprindelige producenter prøvede at fastholde fagligt vidende medarbejdere.

Skal man udpege et produkt, hvor man i København synes at satse på de dygtigste malere, kan man nævne de små morgenservicer eller frokoststel til te, kaffe eller chokolade beregnet for 2 eller 4 personer med henholdsvis 10 eller 14 dele, indbefattet en bakke, også af porcelæn, og ofte leveret i en fin mahognykasse. Antallet af udførte frokoststel har ikke været over hundrede sæt i alt, og de var meget kostbare. Af bogens mange arkivalske oplysninger kan man på kryds og tværs læse sig til, at fabrikken solgte hvert sæt til en pris svarende til omkring tre gange en porcelænsmalers årsløn. Hoffet var i høj grad aftager af disse frokoststel, som f.eks. blev brugt som gave/erkendtlighed til de norske erhvervsfolk/borgerlige samfundsspidser, der betjente Kronprinsen (Frederik VI), når han var på besøg i Norge, hvor man jo manglede adel og slotte til at huse en kongelig gæst. Der er både på museer og hos gamle familier i Norge bevaret et antal af disse frokoststel. Denne proveniens må have fristet forfatteren til at give typen en særlig fyldig omtale i bogen - og tak for det.

I øvrigt bringer bogen en alfabetisk liste og gennemgang over "Galanterier og andre genstande" fra barberfade til øreperler på i alt 40 emner, der er blevet brogetmalet dekoreret. Nogle må være produceret i et meget begrænset antal, medens der sikkert har været et lidt større antal "Vaser og Urtepotter" i 20 kategorier, samt figurer som en særlig gruppe. Endelig og næsten væsentligst bringes en oversigt over leverede enkeltspisestel på helt op til 540 dele, i fabrikkens arkiv nummererede fra "Stel No.1" til "Stel No.10" og dertil nogle uden nummer. Det ser ud, som om man sammenstykkede stellene af det, man har haft stående på det meget store lager. Bogen har mange oplysninger om, hvilke enkeltdele der indgår i flere af disse leverede stel, og hvem køberne var, men meget lidt kan fortælles om stellenes senere skæbne. Man kan vel gætte på, at resterne af stellene senere er spredt i enkeltdele til mange samlere og næppe længere er erkendbare som dele af et oprindelig samlet service. Helt for sig står naturligvis Flora Danica servicet, der er helt enestående i sin dekoration og mange gange større end de andre middagsstel og i øvrigt bevaret med langt over tusind enkeltdele i kongehuset, men det er en historie, der er fortalt langt bredere andetsteds end i den ny bog.

Har salget af hele spisestel været en sjældenhed, har der tilsyneladende været en løbende levering af kaffe-, te- og chokoladestel på typisk 32 eller 66 dele, men også disse er sjældent eller aldrig bevaret i en helhed. Der kan i nogle tilfælde peges på mulige overleverede steldele, vist på nogle af bogens utallige illustrationer, der i øvrigt optager langt flere af bogens sider end det noget mere begrænsede antal tekstsider.

Det er den her skitserede, fyldige og ret detaljerede gennemgang af fabrikkens produktion af "brogetmalet porcelæn 1775-1810", som udgør langt størstedelen af bogen. Umiddelbart ligner dette en nyttig, men lidt tør håndbog, men faktisk er den skrevet flydende og letlæst, selv om der er et væld af oplysninger at holde sammen på, bl.a. ved hjælp af det fem sider lange personregister. Man fristes til selv at kombinere videre på de mange facts og finde egne konklusioner på, hvad det egentlig var, der

foregik omkring denne særegne, men alligevel tidstypiske produktion, og tænke over, hvad der kom ud af de store anstrengelser.

Måske bliver det Lauritz G. Dorenfeldts største fortjeneste med denne bog, at den kan forny og fastholde en bredere interesse for et emne, der bestemt er en bevaringsværdig del af vores kulturarv, som fortsat bør være kendt af kunst- og kulturhistorisk interesserede, af forskere og museer og måske i mindre omfang også stadig af private samlere.

*Jørgen Schou-Christensen*